

Themadag moerasvogels

Het gaat slecht met onze moerasvogels, vooral door verdwijnen van geschikt rietmoeras. Toch zien onderzoekers nog kansen. Want nieuwe kennis van soorten en systemen geeft beter inzicht in knelpunten én oplossingen. Her en der melden beheerders hoopvolle ontwikkelingen.

foto Ruud van Beusekom

Roerdomp

Waarom Vogelbescherming Nederland en Kennisnetwerk OBN een themadag organiseren? De organisaties hebben elkaar gevonden in onderzoek en beheer van bedreigde vogels en het systeem waarin zij leven. Eerder maakten zij samen een themadag en brochure over de tapuit en het beheer van het duinhabitat. Vandaag gaat het over moerasvogels.

In ons waterrijke laagland is moeras van oudsher het meest voorkomende biotoop. Ondanks grote veranderingen in het landschap en krimpende populaties zijn de Nederlandse moerassen nog steeds van zeer groot belang voor talrijke broed- en niet-broedvogels (Natura 2000). Daarom krijgt de bescherming van moerasvogels binnen Vogelbescherming Nederland veel aandacht. De focus ligt op de 3 moerassoorten uit het Actieplan bedreigde vogels: grote karekiet, porseleinhoen en roerdomp.

Als je moerasvogels wilt beschermen praat je al snel over de kwaliteit van het leefgebied en hoe je dit effectief kunt beheren. Dit is precies waar ook OBN zich op richt. Zo staat in de OBN-kennisagenda het onderzoek naar het effect van peilbeheer op laagveenfauna expliciet als speerpunt genoemd. Dat de problematiek van de moerasvogels leeft blijkt uit de volle zaal. Zo'n 80 personen – vooral terreinbeheerders en vrijwilligers uit de vogelbeschermingswereld, daarnaast beleidsambtenaren, waterschappers en onderzoekers – zijn op de uitnodiging van OBN en Vogelbescherming afgekomen.

Heldere keuze

Leon Lamers, onderzoeker en lid van het OBN-deskundigteam Laagveen- en zeekleilandschap, trapt af. In vogelvlucht presenteert hij de huidige stand van het onderzoek rond het wetlandbeheer. Mondiaal leveren wetlands diverse maatschappelijke diensten;

één van de belangrijkste is (vogel)diversiteit. Toch is de helft van het areaal verloren gegaan, meestal door landbouw. Anders dan in het buitenland zijn Nederlandse moerassen rechtlijnig en kunstmatig. Ze staan bloot aan veel menselijke invloed en er zijn veel conflicten tussen natuur en landbouw. Dit leert Lamers dat we heldere keuzes moeten maken. Wat willen we, meer melk of meer snorren?

Met onderzoek helpt OBN de beheerder meer grip te krijgen op zijn moerasgebied. Door de achteruitgang vast te stellen, de sturende processen te beschrijven, de potenties en bijbehorende (herstel)maatregelen aan te geven. Ook dat de onmogelijkheden moeten helder zijn, niet alles wat vroeger was kan terugkomen. Vaak zijn wetlands sterk veranderd - of de omgeving. Lamers oordeelt kritisch over het fixeren van successtadia en pleit ervoor om meer te kijken op landschapsschaal. Want wellicht zijn even

verderop, de mogelijkheden wel veel beter. "Alles hoeft niet overal!"

Verborgen roerdomp in beeld

Ecoloog Jan van der Winden komt met veel nieuwe kennis van de roerdomp. Na een sterke afname telt ons land nu 300 - 400 territoria. Vooral het rivierengebied is leeg. Toch ziet hij veel kansen voor herstel. "Sinds we vogels zenderen weten we zoveel meer," vertelt hij. "We hebben een goed beeld van de habitatvoorkeur: zo moet de nestplaats heel nat zijn, terwijl het in het foerageergebied vooral om afwisseling gaat: kruidrijk grasland naast oeverriet en helder water. En terwijl Elly 's winters naar Gambia vliegt, blijft Joop gewoon in de regio."

Als belangrijkste knelpunten in het roerdomphabitat noemt Van der Winden:

- te weinig dynamiek in het waterpeil;
- begrazing van vee en grauwe ganzen;
- verdroging;
- successie, waardoor rietland overgaat in bos.

Voor een goed peilbeheer voorkomt veel problemen. Dit is echter lastig in de Nederlandse situatie, waar belangen van landbouw en bebouwing zelden ver weg zijn. Ideaal is een hoog peil in de winter, dat in het zomerhalfjaar zo'n 50 cm uit kan zakken. Erg gunstig zijn grote schommelingen tussen jaren: met hoogwaters en zelfs droogval.

Een stukje Polen langs de Hunze

Na zoveel kommer en kwel vóór de lunchpauze doet de vrolijke presentatie van Michel Krol, beheerder bij het Groninger Landschap, weldadig aan. Met aanstekelijke lichtheid vertelt hij over de spectaculaire ontwikkelingen in 'zijn' Zuidlaardermeer (onderdeel van Hunzedal) dat zich binnen 20 jaar van saai agrarisch gebied tot moerasvogelparadijs heeft ontpopt. Alles draait om water in het

gebied dat een combinatie is van natuurgebied en klimaatbuffer (voor wateroverschot). Over het jaar is het peilverloop groot, met de hoogste stand in de broedtijd. Krol toont on-Nederlandse plaatjes van een uitgestrekte moerasvlaske, met vogels waarvan de gemiddelde vogelaar verhoging krijgt: zomertaling, kempahaan (broedvogel!), watersnip, steltkluut, zwarte stern, witwangstern en witvleugelstern. Het lijkt het Poolse Biebrza wel!

De beheerder is nonchalant over zijn rol. Waterpeil instellen doet hij vooral op gevoel, zegt hij. Overigens doet hij weinig. Door de schaalgrootte is hij niet snel bang voor catastrofes, zoals grote groepen ruiende ganzen die alles kaalvreten waardoor de dekking afneemt en nesten wegspoelen. "En als er eens een jaar weinig sterns opgroeien: jammer, maar dat is de natuur."

Moerasvogels langs de rivieren

Het werkgebied van Staatsbosbeheerder Han Sluiter omvat de Biesbosch en de grote rivieren. Hij schets de historische referentie van het gebied. Zo'n 5000 jaar geleden was de delta een gigantisch laagveenmoeras, dat in verbinding stond met rivieren. Dit uitgestrekte gebied had grote gradiënten, bijvoorbeeld in dynamiek. Gradiënten in de looprichting van de rivier én loodrecht daarop. Als gevolg hiervan ontwikkelde zich een grote variatie in biotopen. In het huidige rivierenlandschap is van de gradiënten in dynamiek niet veel meer over. Vooral biotopen die het moeten hebben van een lage dynamiek, zoals moerassen, zijn schaars. Natuurontwikkelingsprojecten langs de rivieren hebben weliswaar geleid tot meer natuur, echter vooral hoogdynamische natuur. Hiervan profiteerden pioniersoorten, visetende soorten en soorten met grote leefgebieden als zeearend. Helaas geen moerasvogels.

In de Biesbosch worden, anders dan langs de grote rivieren, sinds 1995 wél laagdynamische situaties

ontwikkeld. Dit heeft geleid tot meer rietmoeras en een toename van moerasvogels (o.a. roerdomp). Het beheer van rietmoerassen in de Biesbosch is gemakkelijk, zegt Sluiter. "Je kunt gemakkelijk water inlaten en droogval stimuleren. Maar pas op met begrazing, zeker van oevers!"

Hij is ook betrokken bij de Rijnstrangen, een laagdynamisch rietmoerasgebied langs een oude rivierloop. In dit voorheen belangrijke broedgebied van o.a. grote karekiet zijn rond 2008 stukken verruigt rietland afgegraven om de successie terug te zetten. Binnen enkele jaren kwam jong riet terug. Dit zijn precies de plekken waar zich later grote karekiet en roerdomp vestigden.

Discussie

De themadag besluit met een geanimeerde discussie tussen sprekers en gasten in de zaal.

Het programma Ruimte voor de rivier, waarin Rijkswaterstaat talrijke uiterwaarden heeft vergraven, geeft te weinig ruimte aan moerasvogels, is een breed gedragen conclusie. Er zou meer ruimte moeten komen voor laagdynamische biotopen, zoals moeras.

Op een vraag over de invloed van recreatie op moerasvogels reageren de meeste beheerders dat dit wel meevalt. Immers moerasgebieden zijn meestal slecht ontsloten. Afsluiten is geen optie, wat publiek heb je nodig voor je draagvlak. Daarom is een goede recreatieve zonering van de terreinen cruciaal.

Hoe nu verder? Vanzelfsprekend moeten we onze kennis, ervaring en inspirerende verhalen vastleggen en delen. Daarnaast moeten we zoeken naar nieuwe economische dragers, bijvoorbeeld wateropvang. Leon Lamers ziet voor moerasvogels vooral kansen in nieuwe gebieden. "Daar is meer ruimte en zijn meer mogelijkheden voor een bredere verantwoordelijkheid. En benut de aaibaarheid van vogels!"

Als aan het eind van de lange dag drie late boerenzwaluwen langs vliegen en vogelaars zich naar het raam reppen besluit dagvoorzitter Robert Kwak dat het mooi is geweest. [HvdB]

foto Hans van den Bos

Afgraven van verruigt rietland leidde in de Rijnstrangen tot herstel van riet mét roerdomp en grote karekiet.

NIEUW

Brochure roerdomp

OBN en Vogelbescherming Nederland presenteren een brochure over de roerdomp. Deze bevat actuele informatie over het wel van onze bekendste moerasvogel. Mét praktische aandachtspunten voor herstel en inrichting van het leefgebied. Gratis te bestellen via: info@vbne.nl of info@vogelbescherming.nl

